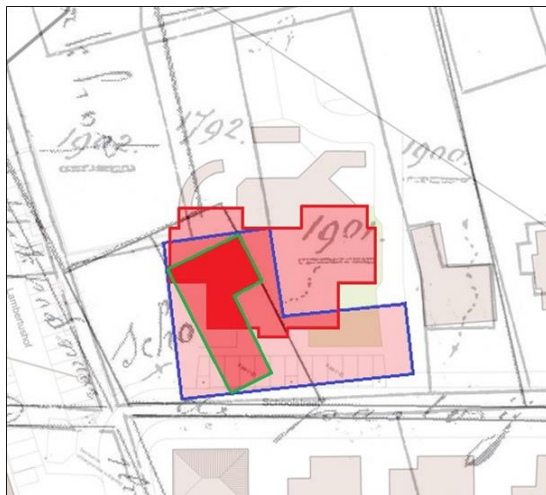

Rapportage archeologische verwachtingswaarden Nederweert-Schoolstraat Hooghuijs (2018)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek (STRABO) te Nederweert, die zich ten doel stelt oud(-er) bouwhistorisch en archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Bronnenonderzoek	5
3. Literatuuronderzoek	10
4. Waardenstelling en aanbeveling	12
5. Conclusies	14

1. Inleiding

Anno 2018 is Hooghuijs een straatnaam in een nieuwbouwwijk van Nederweert. Op het einde van de 18^e eeuw was het de naam van een voorname woning in het centrum van het dorp Nederweert. Van 1853 tot heden bevonden zich ongeveer op die locatie drie opeenvolgende schoolgebouwen.

Op basis van bronnenonderzoek in Nederweeter archieven, en een literatuurstudie naar vergelijkbare objecten met de naam Hooghuijs, elders in Nederland, wordt gepoogd te komen tot een archeologische waardenstelling van het terrein.

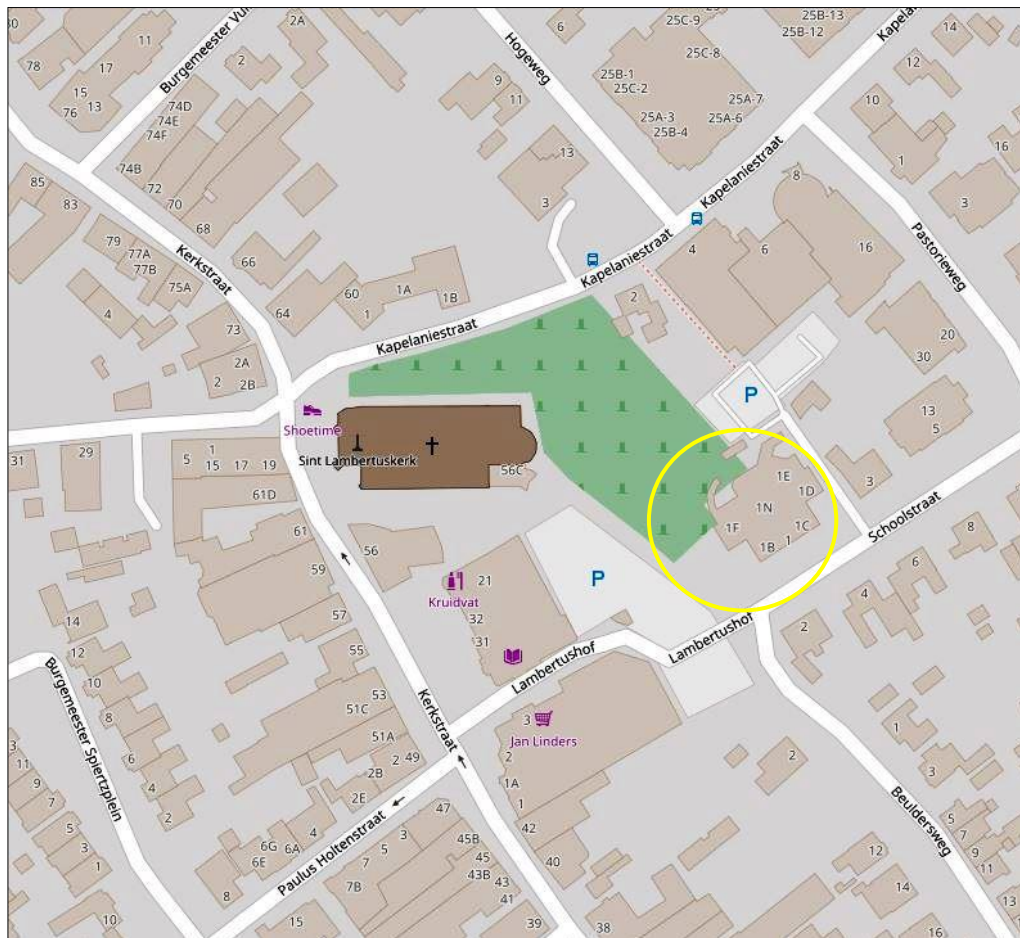

Fig. 1. Ligging van het onderzoeksgebied (gele cirkel). Ondergrond: www.afstandsmeten.nl.

Coördinaten locatie (plantsoen op hoek Lambertushof en Schoolstraat):

GPS-coördinaten	N 51.285709	E 5.749605
RD-coördinaten	180282	366331

2. Bronnenonderzoek

Uit 'Tijdmachine Nederweert' komt de volgende samenvatting van de eigendoms-geschiedenis:¹

De oudste vermelding van een gebouw op deze locatie is van omstreeks 1550. Toen werd het huis bewoond door Matthijs Meijers. Diens erfgenamen, waaronder Adrianus Luyten, deden in 1595 '*huys, hof ende campken*' over aan Ariaen Bruins alias Luten. Deze was geboren omstreeks 1560 en huwde in 1597 met Aelet Thoreel, onwettige dochter van de adellijke Reynier van Thoreel genaamd Goer, leenman van Weert en afstammelijk van het geslacht Goor/Goer. Op zijn beurt was hij een zoon van de roemruchte Joncker Otto Thoreel, die schout van Weert en Nederweert was bij het uitbreken van de Tachtigjarige Oorlog. Ariaen Bruins had dus een aanzienlijk voorgeslacht. Van 1608-1628 was hij kerkmeester van de St. Lambertusparochie. Toen hun nicht Margaretha Thoreel in 1621 testament maakten, werden Ariaen Bruins en Aelet Thoreel bedacht met een gift van maar liefst 1500 gulden en 200 zilveren ridders. Ariaen had een zoon, Reijnerus Bruins (1602-1636) die studeerde aan het jezuïetencollege in Roermond en tot priester werd gewijd in 1631. Die overleed in Nijmegen in 1636 tijdens de verzorging van pestlijders.

Ariaen Bruins deed de goederen op zijn beurt in 1615 overdeed aan Jan Muijters. Het bezit wordt in die jaren ook wel als '*De Ariaenscamp*' aangeduid. In 1619 werd Dierick Vaes eigenaar, die het op zijn beurt in 1636 verkocht aan Michiel Beijs, scholtis van Nederweert. Hij was gehuwd met Margaretha van den Broeck en overleed in 1669. Hun fraaie grafzerk in de St. Lambertuskerk van Nederweert is nog steeds aanwijsbaar.

Fig. 2. Grafsteen van schout Michiel Beijs (overleden in 1669) en zijn echtgenote Margaretha van den Broeck, in de St. Lambertuskerk van Nederweert. Foto: collectie SGN.

¹ Tijdmachine Nederweert: archivalische regesten van alle 1500 huizen en boerderijen uit Nederweert 1550-1950.

In 1679 is het goed eigendom van zijn zoon Johan Baptista Beijs, die zijn vader was opgevolgd als schout en nog vele jaren in erfenisperikelen zat met de andere erfgenamen. Uit zijn huwelijk met Weertse Maria van Halen wordt dochter Margaretha Beijs (1664-1717) geboren. Zij huwt in 1680 Cornelius de Haes, die net als zijn schoonvader en diens vader weer schout van Nederweert wordt en woont in het oude stamhuis. Cornelius en Margaretha krijgen vijf kinderen. Zoon Michaël de Haes wordt gemeentesecretaris, een andere zoon Henricus Bernardus de Haes wordt pastoor van de St. Lambertusparochie. De ene dochter huwt een rijke advocaat en de andere dochter, Maria Rosa genaamd, trouwt in 1699 met Jacobus Mooren, schepen en telg uit een van de voornaamste geslachten van die tijd. Enig nepotisme was de familie De Haes dus niet vreemd. De familie had op deze wijze decennia lang flinke invloed op het gerechtelijke, bestuurlijke en kerkelijke leven van Nederweert in het begin van de 18^e eeuw.²

In 1714 zat Cornelius de Haes in de schulden en leende hij 1600 gulden van de Weerter pastoor Bistervelt, met zijn huis en landerijen als onderpand. Al vrij snel, in 1716, loste hij zijn schuld weer af. In 1739 was het nog de woning van de schout, en diens erfgenamen doen in 1750 de goederen over aan Matthijs Tindemans en zijn eega Anna Maria Raetsen aan. Zij verkopen de woning in 1761 aan Theodorus (Dierick) Govers en Elizabeth Bockholts die daar niet zelf woont maar er een pachter plaatst. De familie Govers doet er in 1782 afstand van aan Christophorus Hobus en Henricus Goris. Dit is overigens de eerste keer dat het huis bij naam genoemd wordt als 'Hooghuijs'. Drie jaar later doet Hobus zijn aandeel over aan Goris. Die laatste wordt in 1793 nog als eigenaar genoemd maar kort daarna volgt afbraak. Het precieze jaartal is onbekend maar zeker is dat dit vóór 1811 gebeurde want het kadastrale plan van dat jaar vermeldt ter plaatse een stuk land, tuin en weide.

Fig. 3 en 4. De Ferrariskaart uit 1775 waar het Hooghuijs staat aangegeven als een zeer groot bebouwd complex (gele cirkel).

De Ferrariskaart uit 1775 toont een opvallend groot gebouw in de vorm van een halfgesloten hoeve die aan de open westzijde is begrensd door een bakstenen muur. Aan de noordzijde ligt een vrij grote boomgaard. De lengte van het complex bedraagt ongeveer 35 m en de breedte 25 m. Dat is exceptioneel groot voor een huis of boerderij in de dorpskern.

² Alfons Bruekers, Nederweert, een dorp zonder iets opmerkelijks, of de geschiedenis van het geslacht Mooren, in: (A. Bruekers red.) Nederweerts Verleden, de Kerk in het Midden (Nederweert 1987) 89-130.

Fig. 5. Kadastrale minuutplan uit 1840. Het Hooghuijs is inmiddels verdwenen en het perceel is in gebruik als akkerland. Foto's: archief SGN.

In 1851 wordt het plan opgevat om de oude jongensschool, die zich pal tegen het priesterkoor van de kerk bevond, een stuk te verplaatsen en wel naar de plek van het voormalige Hooghuijs. De aankoop van de benodigde gronden en de aanbesteding van een nieuwe school geschiedt in 1851; de bouw wordt voltooid in 1853. Het was een voor die tijd moderne school, waar in 1858 de commissaris van de koning, de burgemeester van Maastricht e.a. een bezoek brengen. Verbouwingen en vergrotingen vinden plaats in 1889-1891 en 1896-1899.

In 1906 wordt de school afgebroken en vervangen door een veel grotere nieuwbouw. Die overleeft de fronttijd in de Tweede Wereldoorlog maar wordt in 1954/1955 vervangen door een nieuw gebouw, Sint Lambertusschool genaamd. Het onderwijs is vooralsnog ongemengd en die situatie blijft bestaan tot ongeveer 1968. Op het einde van het millennium gaat de school 'De Kerneel' heten en wanneer die in 2005 verhuist naar nieuwbouw in de wijk Strateris, wordt het oude gebouw met behoud van het exterieur verbouwd tot budgetgebonden wooneenheden van de Stichting PSW. De opening daarvan vindt plaats in 2007.

Fig. 6 en 7. De eerste school (1853-1906)

Fig. 8 en 9. De tweede school (1906-1955)

Fig. 10 en 11. De derde school (1955-2005)

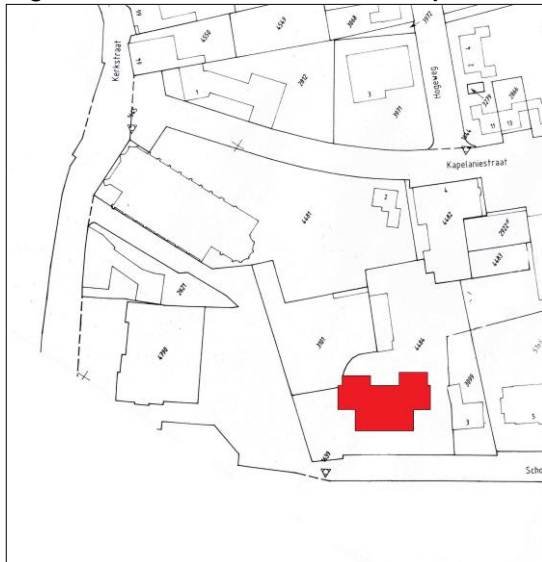

Fig. 12 en 13. De huidige situatie (2005-heden)

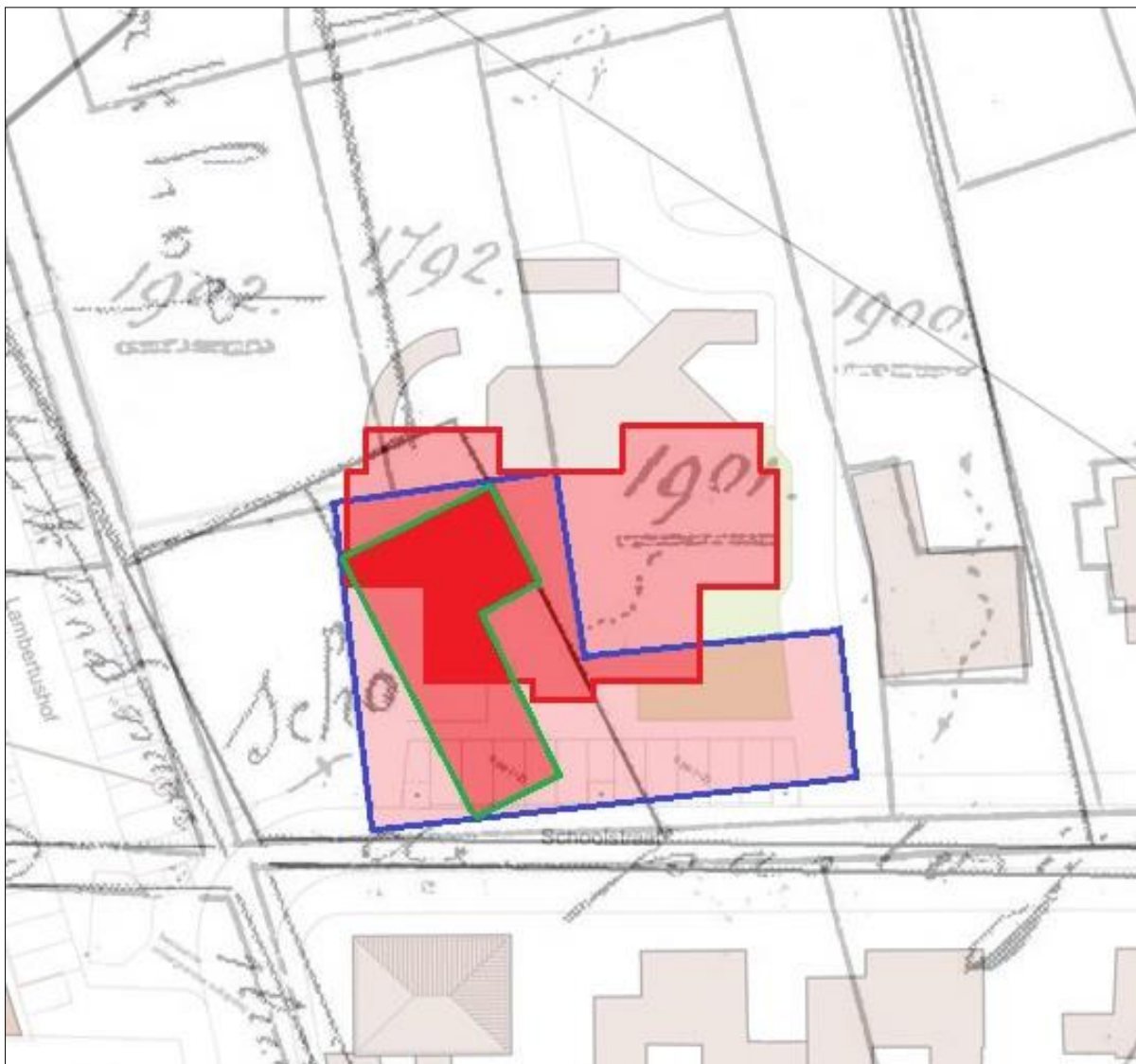

Fig. 14. De drie schoolgebouwen over elkaar geprojecteerd. Groen: de eerste school. Blauw: de tweede school. Rood: de derde school en huidige gebouw.

Zoals te zien is, zijn de drie opeenvolgende schoolgebouwen deels over elkaar heen gebouwd. Dat leidt tot de volgende omhullende contour van bedekking:

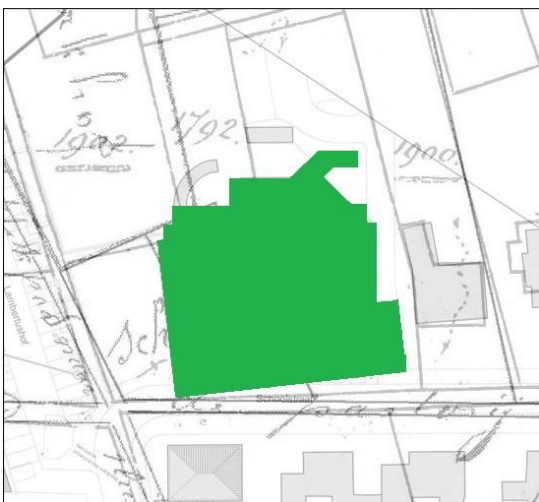

Fig. 15. Omhullende contour van bedekking van alle gebouwen op deze locatie, 1853-2018.

3. Literatuuronderzoek

De vermeldingen van een Hooghui(j)s zijn legio, zoals een snelle maar zeker niet uitputtende verkenning via internet laat zien. Met name in Noord-Brabant schijnt het toponiem veelvuldig te zijn voorgekomen. Hierna een korte bloemlezing:

Etten-Leur

<https://www.bhic.nl/ontdekken/verhalen/hooghuis>

Het Hooghuis was een versterkte middeleeuwse boerderij in de huidige woonwijk met dezelfde naam. De oudste gegevens over het toponiem (veldnaam) het Hooghuis vinden we in het handschrift van schout Pieter Nuyts de "Beschrijving van de Vrije Heerlijkheid Etten, Leur en Sprundel" geschreven rond 1700. Over deze versterkte middeleeuwse boerderij schrijft Nuyts: "Dit staat in de Neerstraat en wordt gewoonlijk het Hooghuis genoemd. De oude bouwwijze, brede omwatering en grachten wijzen erop dat het hoewel het thans door gewone mensen wordt bewoond, vroeger aanzienlijk en opvallend moet zijn geweest.

Gemert

<https://www.heemkundekringgemert.nl/product/het-hooghuis-te-gemert/>

In oude acten stond het Hooghuis met valbruggen reeds vermeld. De vraag was: waar? Het verhaal van een ontdekkingstocht naar het verdwenen kasteel van de Heren Van Gemert met veel achtergrondinformatie over het middeleeuwse Gemert

Strijp

[https://hei-heg-](https://hei-heg-hoogeind.dse.nl/historie_gebied/willem%20iven/toponymie/ivens_toponymie.htm)

[hoogeind.dse.nl/historie_gebied/willem%20iven/toponymie/ivens_toponymie.htm](https://hei-heg-hoogeind.dse.nl/historie_gebied/willem%20iven/toponymie/ivens_toponymie.htm)

Het Hooghuis, huis in Strijp, gebouwd door een valkenier Vermeulen; het huis, ook Groothuis genoemd, is een tijdlang schoolhuis geweest.

Nuland

<http://edepot.wur.nl/323340>

(2) Op het eind van de 17e eeuw is het kasteel nog in volle glorie aanwezig ('...een hoogsteene huys off casteel met een toorn daerop...')

Baarle-Nassau

<https://www.amaliavansolms.org/media/pdf/-GEEN-NUMMERS-MAAR-NAMEN.pdf>

Emil en Henriëtte Mayer-Van den Bergh kochten in 1869 ruim 300 ha. heide ten noorden van het dorp Baarle, aan weerszijden van de Bredaseweg. In 1873 bouwden zij een landhuis, dat in de volksmond 'het Hooghuis' genoemd werd (nu kantoor van de Gaarshof).

Bazel (B)

<https://www.vanbritsom.com/bazel%20toponymie.html>

1629: d'hofstede genaempt thoochhuys (BK.3); 1638: Weyspoel nr 4, groot 284 roeden, genaempt thoochhuys, wesende afgebroken (WV. 392, 31 ra). - Nummer 4 lag langs de Kruibekestraat, op twee percelen van de huidige Oude Kruibekestraat

Deurne

<http://www.geschiedenisdeurne.nl/upload/files/08%20Toponiemen%20Deurne%20721-1900.pdf>

In de Middeleeuwse periode hebben in de cijnskring Helmond diverse adellijke woningen, versterkte hoeven, blokhuizen, burchten en kastelen gestaan, soms Slot genoemd. Interessant is hoe een toponiem als 'het Sleutje' onder Brouwhuis geleid heeft tot de archeologische vindplaats van muurresten van een oud slotje, dat respectievelijk werd aangeduid met termen als 'het Borchtske', een omgraven huysinghe' en 'het Hooghuis'.

Mierlo

<http://www.erfgoedradar.nl/wp-content/uploads/2017/03/Verslag-archeologisch-vooronderzoek-2016-Kasteel-Mierlo.pdf>

Tot omstreeks 1800 kende Mierlo een imposant kasteel, dat omgracht was en voorzien van een voorburcht. Het is niet bekend wanneer dit kasteel precies gebouwd is. In archiefstukken wordt volgens Coenen het woord kasteel niet altijd gebruikt en wordt er vaker gesproken van huis of hooghuis.

Oirschot

<http://www.deheerlijkheidoirschot.nl/campinia/jrg02.pdf>

Men was toen namelijk uitgegaan van een konklusie, opgesteld door een vroegere archiefonderzoeker, die Huize Groenberg als "Het Hooghuis" had aangewezen. Een tussentijds door ons gevonden register van 1808 leverde de schakel van de kadastrale leggers naar de oude verpondingsregisters.

Tilburg

https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0855.BSP2008008-e001/tb_NL.IMRO.0855.BSP2008008-e001_1.pdf

Een deel van de bebouwing van De (Vyf) Hoeven werd in de tweede helft van de negentiende eeuw opgekocht door de latere koning Willem II. Onderdeel van deze aankoop waren de Hoeve Het Hooghuis, De Schouwse Hoeve en het Barrièrehuis. Met name het toponiem Hooghuis kan duiden op een vroegere datering dan de zeventiende eeuw, wat aansluit bij de vermelding van de Backx Dyk in 1528.

Diessen

<https://www.noviomagus.info/publicaties/SEM%2012-1.pdf>

Toen werden de cijzen dus al lang niet meer ter plekke opgehaald, maar dienden één keer per jaar in Diessen op het Hooghuis te worden afgedragen.

Oud-Sabbinge

<http://www.weikopiebes.nl/vakantie9/reis2015.htm>

Rest ons een bezoekje aan het 'kasteeltje' dat een rijksmonument (23772) blijkt te zijn en bekend is als 'Hooge Huijs'. Op foto's uit 1940 staat slechts nog een hooghuis overeind. In 1960 is het deels teruggebracht in een mogelijk middeleeuwse vorm

Conclusie

Uit de citaten ontstaan de volgende beelden van een Hooghui(j)s:

1. een al dan niet versterkt en omgrachte kasteelachtige woning.
2. een woning van een edelman of notabele (hooggeplaatst) persoon.
3. of combinaties van beide.
4. veelvuldig gebezigd toponiem in de 17^e en 18^e eeuw.

4. Waardenstelling en aanbeveling

Uit de voorgaande analyse bleek dat het onderzochte terrein op de hoek van de Schoolstraat een intensieve bebouwing heeft gekend in de periode 1853-2018. Daar staat tegenover dat voor zover bekend geen van die gebouwen onderkelderd was en dat de bodemverstoring dus beperkt zal zijn tot funderingen en leidingsleuven.

Indien we de oudste en enige plattegrond van het Hooghuijs projecteren op de contour van recente bebouwingen en verstoringen, dan blijkt dat het overgrote deel van het Hooghuijs bedekt wordt door de nieuwe bebouwing. Met name het schoolgebouw uit de periode 1906-1955 lijkt het Hooghuijs bijna geheel bedekt te hebben. Alleen in de zuidwesthoek van het gebied, waar zich in de huidige tijd het plantsoen met H. Hartbeeld bevindt, lijkt de ondergrond ongestoord, althans niet eerder bebouwd. Op deze plaats lijkt de kans op een deel van de halfgesloten hoeve en de bakstenen omheiningsmuur nog aanwezig.

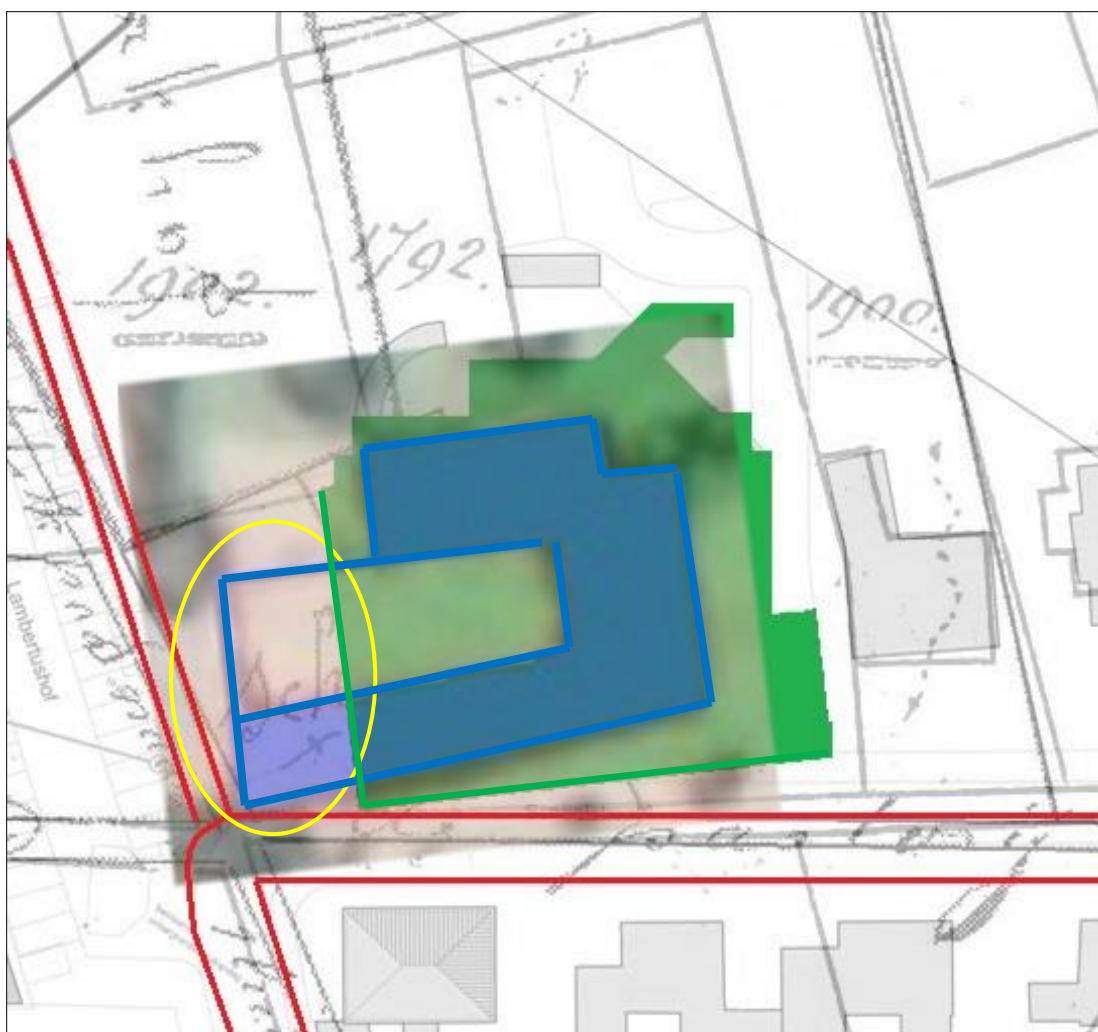

Fig. 16. Het Hooghuijs volgens de plattegrond van 1775 (blauw) geprojecteerd op de omhullende contour van recente bebouwing (groen). Het noorden ligt boven. De gele ovaal markeert het waarschijnlijk ongeschonden ondergrondse deel van het Hooghuijs. Tekening: Alfons Bruekers.

Hoewel elke informatie over de indeling en opbouw van het Hooghuijs ontbreekt, lijkt het plausibel dat de rechterhelft van de halfgesloten hoeve het woonhuis is geweest en dat de beide uiteinden van de 'U' de utiliteitsgebouwen als schuren en stallen zijn geweest. Indien deze hypothese klopt dat mogen de verwachtingen van het onderzoek van het niet-

verstoorde gedeelte niet al te hoog zijn. Toch wordt aanbevolen om hier verder onderzoek te doen, al was het alleen maar om de exacte ligging van het gebouw, én de bewaringstoestand van de niet-bebouwde maar wel verstoorde delen vast te stellen.

Fig. 17. Het plantsoen op de hoek Lambertushof-Schoolstraat, waar de ongestoorde delen van het westelijk deel van het Hooghuijs worden verwacht. Foto: google earth, 2018.

Fig. 18. De voormalige Schoolstraat, gezien in oostelijke richting. Het perceel links, afgescheiden door een haag, is de locatie van het voormalige Hooghuijs. Het gebouw links is de tweede school (1906-1955). Foto van Jef Kirkels, omstreeks 1950. Collectie SGN.

5. Conclusies

Op de kop van de Schoolstraat in Nederweert staan al sinds 1853 de opeenvolgende gebouwen van de aanvankelijk openbare lagere (jongens-)school van Nederweert, de later bijzonder lagere St. Lambertusschool.

Ooit stond hier het zogenaamde Hooghuijs, een huis en boerderij van zeer grote afmetingen. De bewoningsgeschiedenis is vanaf ca. 1550 vrij goed bekend. Van 1595 tot 1615 was het bezit van zekere Ariaen Bruins, die gehuwd was met een onechte dochter uit een adellijke familie Van Thoreel genaamd Goer. Vanaf 1636 was het eigendom van Michiel Beijs, scholtis van Nederweert en voorzitter van de leenhof van de Heer van Weert en Nederweert. Ook zijn schoonfamilie, de Haes (in het begin van de 18^e eeuw een der machtigste families in Nederweert) bewoonde het Hooghuijs. Vanwege deze voorname status zal dit huis zijn naam Hooghuijs hebben gekregen, naar analogie van vele voorbeelden uit de Brabantse Kempen. In 1750 verkochten de erfgenamen De Haes het huis en werd het tussen 1793 en 1811 afgebroken.

Het feit dat het huis gedurende de periode 1595-1782 bezit was van lage adellijke families, roept een belangrijke vraag op. Was het een oude adellijke huizing met wellicht laatmiddeleeuwse roots, die vanwege zijn omvang en naam dat soort bewoners en eigenaren aantrok? Of was het een grote maar gewone boerderij die, naarmate de eigenaren van hogere standing werden, langzaamaan het Hooghuijs werd genoemd? Feit is dat de benaming Hooghuijs pas voor het eerst in de nadagen van zijn geschiedenis als zodanig wordt genoemd, hetgeen lijkt te pleiten voor het de tweede hypothese.

Een groot deel van het voormalige Hooghuijs wordt bedekt doort de moderne bebouwing ter plaatse of wordt verondersteld aangetast te zijn door de oudere schoolgebouwen op deze locatie. Alleen het meest westelijke deel van het terrein, ter plaatse van het huidige plantsoen met H. Hartbeeld, heeft de grootste archeologische potentie. Hier wordt een bijgebouw en stenen omheiningsmuur van het Hooghuijs verwacht. Grondradaronderzoek zou hier een eerste stap in het onderzoek kunnen zijn.